
А. О. БІЛОУС

А. О. ПАСТЕРНАК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СПЕЦИФІКА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: ПОСТАНОВЧО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І ОСОБЛИВОСТІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 22–25

Розглянуто специфіку та особливості захисту прав людини в умовах військових конфліктів. Поручено проблеми пояснення специфіки і особливостей такого процесу в умовах міжнародних конфліктів у XXI столітті.

У ХХ–ХХІ ст. війни, військові конфлікти, сутички стали надто поширеним явищем. Якими б вони не були за своїм змістом, характером, у соціальному відношенні все ж радикально впливають на права людини, головним чином – серйозно їх порушують. Радикально постає питання – як, у який спосіб можливо забезпечити права людини у суспільствах (країнах), що безпосередньо пов’язані з війнами, воєнними конфліктами.

Передусім треба брати до уваги кілька обставин об’єктивного характеру.

По-перше, права і свободи людини є загальним феноменом, притаманним усім людям. Це – найвища суспільна, соціальна цінність соціуму і держави.

По-друге, права і свободи громадян нині, як ніколи раніше, не є і не можуть бути обмеженими будь-якими національними, територіальними кордонами. Як зазначається в Загальній декларації прав людини ООН, “усі права людини і основні свободи неподільні і взаємозалежні: розвиток та захист однієї категорії прав не можуть служити приводом або виправданням для звільнення держав від розвитку та захисту інших прав” [3].

По-третє, тотальне порушення прав людини, яке мало і має місце останнім часом у Маямі, Секторі Газа, Ірані, Зімбабве, Югославії, Афганістані, демократичній Республіці Конго, Колумбії, врешті, на сході України (Донецька і Луганська області), в Автономній Республіці Крим тощо, має як багато спільного, так і специфічні особливості, які у практичному плані (щодо дотримання забезпечення таких прав) треба аналізувати і обов’язково враховувати.

По-четверте, в умовах воєнних конфліктів, а понад усе відкритих воєнних протистоянь проблеми прав людини постають у дещо іншому плані, ніж у

мирний час [4; 6]. Виділимо кілька найістотніших особливостей стану прав людини за таких обставин.

По-перше, фактично тотально порушуються права людини на мирне, безпечне життя. І тут неважливо, яка з конфліктуючих сторін постає порушником права людини на безпечне життя — загарбник чи оборонець. Зрозуміло, що більше апеляцій маємо щодо загарбника, однак простому громадянину, який страждає від наслідків військового конфлікту, немає “виграшу” — він позбавлений права на безпечне життя, власне, з вини обох конфліктуючих сторін.

По-друге, світове товариство сьогодні не має достатньо дієвих засобів правового, політичного та організаційного характеру для того, аби припинити воєнні конфлікти, а понад усе не лише в ході таких конфліктів, а й по їх закінченню “відповідно не лише покарати винних, а й поновити” права та свободи людини. Достатньо проаналізувати в цьому плані діяльність в останні два десятиліття Організації Об’єднаних Націй, або інших міжнародних організацій.

Зазначимо, що в теоретичному і практичному плані нині відсутнє достатньо чітке і більш-менш однозначне визначення та пояснення феномену “воєнний конфлікт”, що не дає змоги відповідним чином — політично, соціально, морально-духовно тощо, реагувати на нього.

Досить багато вчених-політологів, соціологів, психологів відносять воєнні конфлікти, війни до специфічних конфліктів, головним чином, міжнародного характеру взагалі. Таку точку зору має, зокрема, дослідник міжнародних конфліктів Б. В. Бернадський [1]. Аналізуючи праці Фукідіда, Платона, Аристотеля, Сунь Цзи, Т. Гоббса, Т. Макіавеллі, І. Канта, Карла фон Клаузевіца та багатьох інших видатних дослідників, автор пояснює феномен воєнного зіткнення, війни саме як гострий міжнародний конфлікт. Розглядаючи основні функції міжнародних конфліктів, Б. Бернадський доречно зазначає: “Конфлікт (чи серія конфліктів) може руйнувати чи будувати системну модель міжнародних відносин. Такими конфліктами є, як правило, великі війни” [1, 68].

Термін “воєнний конфлікт” нам вважається найбільш узагальненим у поясненні гострого воєнно-політичного протистояння країн, особливо в міжнародних відносинах, оскільки фахівці і нині досить суперечливо плутаються у поясненні термінів “воєнний конфлікт”, “війна”, “збройний конфлікт”, “локальна війна”, “воєнна акція” тощо. Тут принципово важливо, що всі перелічені феномени є не що іншим як конфлікт, головним чином, у міжнародних відносинах, конфлікт, що пов’язаний (і зумовлений) з політикою, політичними інтересами.

У ХХ ст., окрім класичних визначень поняття “війна”, “громадянська війна” тощо, почали широко використовувати поняття “локальна війна”, “економічна війна”, “війна політичних інтересів”, “терористична війна” тощо. Тобто сьогодні класична війна, як організована збройна боротьба між державами і класами, продовження політики засобами збройного насилля (К. Клаузевіц, В. Ленін та ін.) — далеко не єдина “модель” війни, що серйозно порушує права людини у найрізноманітніших аспектах. Надто популярни-

ми і дієвими стали війни, що ведуться без зброї, — інформаційні, психологічні тощо, мета яких — впливати на свідомість мільйонів людей. Стосовно психологічних війн, то вони, власне, завжди були такими, якщо брати до уваги, що це “цілеспрямована, ворожа пропаганда по відношенню до іншої держави, класу, соціальної групи” [7, 43]. Тобто психологічний аспект притаманний будь-якій війні взагалі і забезпечується найрізноманітнішими методами.

Більш “конкурентною”, характерною саме для ХХ – початку ХХІ ст., є інформаційна війна. Її специфіка в тому, що це “комплекс технічних та інших засобів, методів і технологій для встановлення контролю над інформаційними ресурсами потенційного супротивника, втручання в роботу його систем управління та інформаційних мереж, систем зв’язку тощо з метою виведення їх з ладу, спотворення чи спрямоване введення спеціальної інформації та дезінформації у системі формування громадської думки і ухвали рішень тощо” [5; 8]. Як бачимо, в центрі характеру психологічної війни — цілеспрямований вплив на свідомість людей саме з метою її зміни. Достатньо подивитися на війну Росії й України, щоб переконатися, що інформаційна ознака такої війни є чітко вираженою. Більше того, можна, на наш погляд, окремо вести мову не інакше як про інформаційну війну.

У процесі інформаційних війн, що фактично супроводжують усі великі воєнного характеру конфлікти, головний наголос робиться на вплив на масову свідомість та поведінку людей. У ХІХ–ХХ ст. на цьому наголошували такі видатні філософи, соціологи, психологи, як В. Вундт, М. Лазарус, Г. Штейнталь, Г. Лебон, Т. Тард, В. Парето, Ш. Сигеле та ін. Вельми загрозовою при цьому є масова стихійна поведінка, якою намагаються керувати у своїх інтересах будь-які суб’єкти політики, політичного процесу. “Масова стихійна поведінка, — пише М. Ф. Головатий, — не виникає сама по собі, спонтанно. Найчастіше вона є масовою реакцією великих груп на нестабільність, недоліки, політичні кризи, що є у кожному суспільстві. Для цієї реакції характерним є наявність і домінування ірраціональних, інстинктивних почуттів над прагматичними, усвідомленими” [2, 29]. Зауважимо, що така масова стихійна поведінка (як, до речі, і масова свідомість) специфічно формується й існує також у період гострих воєнних конфліктів, війн, хоча у психологічному плані таке явище поки що досліджене вкрай недостатньо.

Отже, навіть держави (будь-які воюючі сторони) обоюдно, незалежно від їх “правоти” у війні, військовому конфлікті світовою спільнотою, зобов’язані дотримуватися та забезпечувати права і свободи людини. Зрозуміло, що в реальному житті ця сентенція абсолютно не спрацьовує. Більше того, світова громадськість явно не має ні механізмів, ні засобів для того, аби права і свободи громадян забезпечувалися відповідно до вимог Загальної декларації прав людини ООН (1948 р.). Це сповна стосується також “Пакту про цивільні і політичні права” (19 грудня 1966 р.), “Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього” (30 листопада 1973 р.), “Конвенції жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поведінки і покарання”

(10 грудня 1984 р.), “Європейської Конвенції про захист прав людини й основних свобод” (4 листопада 1950 р.) та інших документів загальносвітового, загальнодержавного значення й характеру.

Джерела

1. *Бернадський Б. В.* Міжнародні конфлікти: курс лекцій / Б. В. Бернадський. — Київ: “ДП “Вид. дім “Персонал”, 2012. — 366 с.
2. *Головатий М. Ф.* Масова стихійна поведінка в дзеркалі сучасної політичної психології / М. Ф. Головатий // Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політ. науки та методика викладення соціально-політичних дисциплін. Наук. часопис. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 22. [відп. ред. О. В. Бабкіна]. — Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. — 534 с.
3. *Загальна декларація прав людини ООН.* Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/sain.cgi?nred=995015>
4. *Ложкин Г. В.* Практическая психология конфликта: учеб. пособие / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. — Киев: МАУП, 2000. — 256 с.
5. *Мас-медіа у термінах і визначеннях: короткий словник-довідник: навч. посіб.* / уклад. Ю. В. Бондар. — Київ: МАУП, 2005. — 224 с.
6. *Скрипник О. В.* Соціальна, правова держава в Україні: проблеми, теорії і практики. До 10-річчя Незалежності України: монографія / О. В. Скрипник. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 200. — 600 с.
7. *Социологический энциклопедический словарь.* На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Редактор-координатор-академик РАН Г. В. Осипов. — Москва: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. — 488 с.
8. *Чернов А. А.* Становление глобального информационного общества. Проблемы и перспективы / А. А. Чернов. — Москва: Основы, 2003. — 521 с.

Акцентується увага на тому, що будь-які військові конфлікти, війни нині не мають засад, якими б хоч якоюсь мірою були захищені права і свободи людини. Світова спільнота ще має такі засади сформувати.

Attention is accented on that soldiery conflicts, wars do not have facilities of protection of rights and freedoms of man today. World community must form such facilities still.

Акцентируется внимание на том, что военные конфликты, войны сегодня не имеют средств защиты прав и свобод человека. Мировое сообщество все еще должно сформировать такие средства.

Надійшла 1 грудня 2016 р.